

TAFANERIES
Valencianes

Francesc J. Hernández
DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

■ Què tingué a veure la cantant d'òpera millor pagada del segle XIX i un fosc delinqüent de Catarroja? Freqüentment, els fils que trenen la història es vinculen de maneres inesperades.

El diumenge 12 de març de 1886, just una setmana abans de Sant Josep, el tren de Barcelona deixà en el fosc cobert de fusta que anomenaven estació a València la gran diva Adelina Patti. La «prima donna», que venia de triomfar a la capital catalana, baixà del ferrocarril amb el seu amant, el tenor Ernesto Nicolini, el seu secretari, sis artistes i tres donzelles. El seguici, amb autoritats i admiradors, es traslladà immediatament a la Fonda París (més tard, hotel), llavors la més distingida de la ciutat, al cantó del carrer Barques amb la baixada de Sant Francesc (ara, plaça de l'Ajuntament). La Patti era l'artista més important del «bel canto» que mai havia actuat a València i potser una de les més grans que ho ha fet en tota la història.

Adelina Patti era una dona cosmopolita. Fou filla d'una parella de cantants italians. La mare, Catalina Chiesa Barilli, es posà de part quan actuava a Madrid, en l'hivern de 1843. La jove Adelina s'havia format a Nova York, havia triomfat precoçment per tot el món, havia contraït matrimoni amb el camarlenc de Napoleó III, el marquès de Caux, i acumulava propietats a la Gran Bretanya (incloent-hi un sumptuós castell a Gal·les amb una col·lecció de ponis). Encara es recordava la seua actuació, pocs anys enrere, en l'escenari del Teatre Real de Madrid en 1881, acompanyada pel gran tenor Julián Gayarre (que just després vingué a València per passar els nadius i actuar al Principal).

L'endemà de l'arribada en tren, el dilluns 13 de març, es va fer l'assaig de La Traviata, però la Patti no s'hi presentà. La substituï Nicolini. Certament, la diva portava més de vint-i-cinc anys interpretant l'obra de Verdi i la sabia bé. La dona tenia altres preocupacions: havia de preparar el divorci amb el marquès de Caux i el matrimoni amb Nicolini, així com administrar la seua fortuna. A més, poques setmanes abans havia patit un incident actuant a Bucarest. Un botiguer que havia subornat els tramoiestes amb dos francs per veure la interpretació en la cintra del sostre del teatre, va caure a l'escenari des de 17 metres. Els crits d'uns i, en sentir-los, la sospita d'un incendi en altres, provocaren un allau del públic cap a les portes. La diva, que aquella nit interpretava «Lucia di Lammermoor» de Donizetti, aconseguí calmar el públic, però potser pel record del

Indultat pel «Bel canto». La millor cantant d'òpera del segle XIX, Adelina Patti, fracassà a València amb «La Traviata». La història, però, en tingué una conseqüència afortunada. La cantant feu una donació que va permetre indultar a un delinqüent.

La gran diva i el Tomata

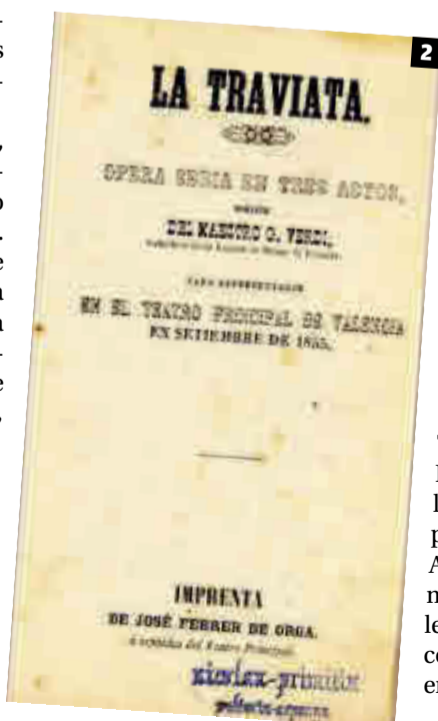
► La cantant Adelina Patti fracassà amb la seua «Traviata» a València però donà 100 francs per a alliberar a un fosc delinqüent de Catarroja

1

seua presència, encara que, com s'ha comentat, no assistí al Principal per a l'assaig. Sí que rebé, però, la mare de Teodoro Martí y Ramón, àlies el «Tomata», un delinqüent valencià natural de Catarroja, de 37 anys, condemnat a mort a causa d'un assassinat pel jutjat de Torrent i l'Audiència de València. La mare, que hagué d'esperar pacientment aquell dia plujós, rebé de la diva una donació de cent francs, perquè poguera anar a Madrid a tramitar l'indult del seu fill, una quantitat insignificant per a ella si pensem que la remuneració de la Patti fou de 15.000 pessetes. La recaptació de les entrades pujà a poc més del doble d'aquesta quantitat. Un aficionat a l'aritmètica calculà que per cadascuna de les 5.054 notes que cantaria la diva de l'obra de Verdi guanyaria 2 pessetes i 97 cèntims, el salari en aquella època d'un obrer per una jornada de deu hores de treball.

Finalment arribà el moment de la representació. El Principal estava ple de gom a gom. Segons la premsa, el primer acte anà bé. El tenor Rubí i la diva, en el paper de la

2

► **LA TRAVIATA.** La visita de la gran artista italiana. 1 La diva Adelina Patti. 2 Programa de mà de l'òpera. 3 Teatre Principal de València. LEVANTE-EMV

3

tràgic esdeveniment volia reduir la seua presència sobre l'escenari. També feia mal temps. De fet, el Principal hagué de suspendre per la pluja la serenata que li havien preparat a la cantant a boqueta nit. Així mateix, és possible que la prima donna pensara que el públic valencià no era tan entés en música com el català o el madrileny: greu error.

Aquell dilluns a València, la Patti va romandre a la Fonda París, on menjà com tenia costum llengües de canari. Moltes de les persones que volien mostrar-li el seu reconeixement no pogueren accedir a la

cortesana Violetta Valéry, saludaren després de l'ària final, el famós duo del brindis: «Libiamo, libiamo ne' lieti calici, che la bellezza infiora...». La soprano lluïa diamants i dues arracades de roca antiga, valorades en 60 o 70 mil pessetes. En el segon acte lluïa rubís, i la cosa començà a refredar-se. El públic va fer gestos i deixà d'aplaudir. Una part dels assistents començaren a demanar que interpretara «Il Baccio» d'Arditi, un vals que, segons deien, cantava extraordinàriament. Fins i tot una comissió, intuïnt la desfeta, anà al camerino de l'artista per traslladar-li la demanda. La diva no ac-

ceptà. L'últim acte, amb la Patti ornada de sefirs, ja fou una catàstrofe. Uns tibis aplaudiments finals excitaren més les protestes. Xiulaven uns, tronaven altres, mentre darrere del teló ningú no sabia què fer. Unes ballarines, abillades de llauradores valencianes, esperaven desconcertades amb rams de flor per honorar la diva. Els tramoiestes, encimbellats sobre l'escenari, tenien cabassos de paper de talco preparats per llançar una pluja d'admiració sobre la més gran, però ningú feia el senyal de començar amb aquella precipitació. Els encarregats de l'enllumenament de la sala estaven amb les mans a les espites de gas de les dues màquines Drumont, uns artilugis que, a banda i banda de l'escenari, havien d'il·luminar la Patti amb l'aura de l'èxit. Ballarines, tramoiestes, il·luminadors, cantants i figurants assistien com ninots a aquella algaravia on ja triomfaven els xiulits. Un periodista va escriure: «aquello ya no es pita, es el silbido de todas las locomotoras de todos los ferrocarriles de todas las empresas». La diva pujà a un carruatge i va recórrer ràpidament els doscent metres que separaven el teatre de la fonda.

L'endemà, un periòdic satíric publicà una esquela: «La eminente diva ha muerto / La Sra. Patti, sus parientes y secretarios / Ruegan al público se sirva asistir á su fuga, que tendrá lugar á las 2 y 30 en el correo de Madrid. / El duelo se despide en la estación.» Altre va dir: «S'ha rebut un telegrama de Verdi, afirmant que ell no va escriure la "fuga" de Violetta.»

Dies després, quan els diaris havien donat notícia de la desfeta a València, la Patti va remetre una carta al periòdic parisenc «Le Figaro», on afirmava que les protestes havien sigut per no complaure al públic cantant el vals «Il Baccio» i negava que, com afirmava la premsa, no havia participat en l'assaig: «jo assage amb el director d'orquestra»: val a dir, no havia eixit de la fonda, la qual cosa, d'altra banda, permeté que la mare del Tomata arreplegara els diners per procurar l'indult del seu fill.

Un mes i pocs dies després, el 22 d'abril de 1886, festivitat del Dijous Sant, la reina Isabel II, després de participar en l'acte d'Adoració de la Creu, signà tres indults, entre ells el del «Tomata». La reina emprà la fórmula, no molt desinteressada: «Yo os perdono, para que me perdone Dios» (sembla que les disculpes dels borbons venen de lluny). Després, la reina besà el «lignum crucis» i el «sant clau» de la Creu. Teodoro Martí pogué reunir-se amb la seua mare, la senyora Ramón, que tant pacientment havia intentat ser rebuda per la prima donna aquell dilluns plujós de març on, afortunadament per al de Catarroja i dissortadament per al públic valencià, la diva no anà a assajar.